

Krótki przepis na diagnozę społeczną¹

Dlaczego warto robić diagnozę?

Diagnoza nie jest tylko badaniem, ale także częścią animacji lokalnej i pierwszym kontaktem z potencjalnymi uczestnikami i adresatami Waszego projektu. Nawet małe badania mogą przynieść cenną wiedzę. Takie analizy może nie doprowadzą nas do całkowitej zmiany widzenia własnego środowiska, ale zawsze przyniosą nowe odkrycia. Namawiamy Was do wyjścia w teren, angażowania badanych do wykonywania zadań, a oni chętnie podzielą się swoimi spostrzeżeniami. Nie bądźcie tacy pewnie, że ogrom wiedzy wynosicie ze swojego codziennego kontaktu z otoczeniem. Czy wiecie, jakie problemy mają osoby starsze albo np. Wasi rodzice? Namawiamy do obiektywizacji posiadanej wiedzy. Do spytania tych, z którymi do tej pory nie mieliście kontaktu, do odwiedzenia miejsc, których nie znacie. Ważne, abyście nabierali nawyku pytania o to, czego jeszcze nie wiecie, albo nawet o to, co dla Was, obserwatorów wydaje się oczywiste.

Cztery zasady diagnozy społecznej

Zasada numer 1

Razem, czyli nie porywaj się na diagnozę w pojedynkę.

Diagnoza to proces myślenia, a dokładniej zadawania sobie pytań i szukania na nie odpowiedzi. Nie chodzi jednak o jakiegokolwiek pytania, ale takie, na które uzyskujemy odpowiedzi posuwające naszą pracę do przodu, otwierające nam oczy, dające pomysły na to, jak działać i przynoszące wyjaśnienie dylematów. Pierwszą i fundamentalną zasadą pracy nad diagnozą jest: „Diagnostuj w zespole”. Chodzi tu o zespół w różnym rozumieniu i o różnych stopniach zaangażowania:

- po pierwsze grupę kilku osób, które kierują procesem diagnozy i inicjują prace – zespół kierujący,
- po drugie udział partnerów, którzy mogą nas wspierać na różnych etapach,
- wreszcie zaangażowanych uczestników badań, którym dajemy możliwość włączenia się w diagnozę aktywniej niż przez wypełnienie ankiety.

Warto poświęcić czas i energię na zaangażowanie innych, ponieważ przełoży się to wprost na jakość naszej pracy i naprawdę wyraźnie zwiększy szansę na to, że: • doprowadzimy proces badawczy do końca i jednocześnie nie przyplącimy tego frustracją i nerwami, • napiszemy ciekawy raport, który nie będzie zbiorem oczywistości, • być może wpłyniemy na sposób

---

¹ Na podstawie publikacji: „Przepis na diagnozę lokalną, czyli poznaj młodych i środowisko lokalne”, A. Daszkowska-Kamińska, A. Gołdys, M. Makowska, A. Urbanik, Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2013. Całą publikację można pobrać na: http://www.rownacszanse.pl/books/19316_Przepis_na_diagnoze_czyli_poznaj_mlodych_i_srodowisko_lokalne_www.pdf

działania kilku lokalnych instytucji, co naprawdę może zmienić sytuację w naszej miejscowości/mieście czy gminie.

Zasada numer 2

Dociekliwość, czyli pytać, aż się dokopie

Znów wracamy do pytań, bo bez nich diagnoza łatwo może stać się zbiorem komunałów, na które naprawdę nie warto marnować czasu. Żeby odkryć coś, co się przyda, co rzeczywiście Was zaskoczy, trzeba być dociekliwym, co sprowadza się do ciągłego poszukiwania przyczyn i dokopywania się do ukrytych sensów. Brzmi podejrzanie, a na czym to polega w praktyce? W zasadzie dociekliwości chodzi o to, żeby stwierdzać najpóźniej jak się da, natomiast jak najdłużej dążyć i zastanawiać się nad przyczynami obserwowanych zjawisk i stanu rzeczy. Dociekliwość powinna być również wielokierunkowa. Kolejnym pretekstem do dociekań – oprócz powierzchownych stwierdzeń, powinny być zbyt uogólniające kategoryzacje. Szczególnie często pojawiają się one przy wszelkiego typu podziałach, np. młodzież dzieli się na aktywną i nieaktywną, albo stosuje się podział na patologiczne i niepatologiczne rodziny. Gdy widzimy takie zestawienia-pułapki, starajmy się nie wpadać w nie z naiwnością niebadacza, tylko... zadajmy sobie kolejne pytania. Aktywni a nieaktywni. Czy nieaktywni są rzeczywiście nieaktywni pod każdym względem? Rodziny patologiczne a niepatologiczne. W tym obszarze warto się zastanowić, czy dzieci z tzw. dobrych domów nie spędzają przypadkiem ze swoimi opiekunami jeszcze mniej czasu, niż te z tzw. patologicznych? Czym jest więc patologia? Nie chodzi o to, żeby klasyfikować i porównywać – w naszej dociekliwości najważniejsze jest to, by zauważać maksymalnie dużo.

Zasada numer 3

Różne narzędzia badania, czyli nie nudźcie

Powtarzanym jak mantra problemem zespołów badawczych było słabe zaangażowanie respondentów. Z reguły długi proces badawczy (nie da się go przeprowadzić w kilka dni, potrzeba co najmniej miesiąca) nie wytrzymał próby czasu – mało kto był zainteresowany nim na tyle, by wytrwać, a zaczepiani incydentalnie ludzie łatwo go lekceważyli. Rozpisanie diagnozy na kilka różnych metod jest nie tylko najlepszym sposobem na otrzymanie wartościowych informacji prezentujących różne perspektywy. Pozwala również utrzymać uwagę różnych grup i pokazać diagnozę jako coś intrygującego. Do narzędzi powinny nas doprowadzić pytania, więc tej zasady nie da się zrealizować mądrze bez wcielenia zasady dociekania. Układając pytania, powinniśmy wydłużać listę narzędzi, które nas doprowadzą do ciekawych odkryć. Czasem warto zastosować jakieś narzędzie nie tyle za względu na jego wartość informacyjną, ale atrakcyjność dla respondentów (tak jest w przypadku pytania na sznurku lub piknikowego głosowania na najfajniejsze miejsce w gminie). Wydaje się, że wraz z głębią dociekań rośnie rola metod aktywizujących diagnozowane osoby, czyli takich, w których są one bardziej zaangażowane, dopytywane i które stwarzają pole do ich własnych działań. Na przykład, żeby odkryć mechanizmy, które stoją za stereotypowym postrzeganiem młodych możemy:

- porozmawiać z młodymi (indywidualnie i w grupach, dopytać, kiedy czują się niesprawiedliwie, krzywdząco, jednowymiarowo osądzani, wykorzystać metody warsztatowe),
- porozmawiać z nauczycielami (tymi, których wskażą młodzi), animatorami, • zrobić wywiad grupowy z rodzicami i opiekunami,

- z dorosłymi wykorzystać techniki projekcyjne (np. poprosić ich o kolaż na temat współczesnej młodzieży),
- zebrać artykuły z prasy kolorowej dotyczące młodych (np. z ostatniego roku).

Różnorodne narzędzia pozwalają nam wrócić do respondentów – zaintrygowani pierwszym fajnym działaniem np. plenerowym kolażem ulubionych miejsc albo spacerem z aparatem, być może wypełnią ankietę lub zrobią wywiad z sąsiadami. Jeszcze jedna ważna sprawa. Narzędzia trzeba „uatrakcyjnić”, szczególnie jeśli zakładają jakiś wysiłek badanego (choć staramy się zdobywać informacje przyjemnymi i bezproblemowymi metodami). Np. gdy prosimy młodych o to, by przez kilka dni dokumentowali swoją codzienność, wykonując zdjęcia lub krótkie filmy, postarajmy się dogadać z miejscową gazetą lub portalem, że dla najlepszego blogera będzie przewidziana jakaś, nawet symboliczna, nagroda (wywiad? Opublikowanie fragmentów w mediach?), albo z nauczycielem polskiego, że postawi dobrą ocenę za najlepszą literacko relację. Myślmy w kategorii nagrody i korzyści naszych badanych. Różnorodność narzędzi naturalnie przedstawi nam na tyle bogaty materiał, że będziemy mieli więcej tematów do dyskusji w naszym zespole, ale też nie popełnimy błędów łatwych uogólnień czy zbyt powierzchownych opisów.

Zasada numer 4

Prezentacja wyników, czyli warto być odważnym i zwięzłym

Najczęstsze błędy przy opracowywaniu diagnozy:

- poddawanie się, zanim w ogóle zacznie się pisać. Wynika to najczęściej z demonizowania raportu – wyobrażenia, że musi być to wiekopomne DZIEŁO, strasznie długie i męczące w procesie tworzenia;
- dłużyzny – popadanie w dygresje o rodzajach gleb, listowanie dziesiątków zabytków. Istnieją również dłużyzny wizualne, jak nieprzebrane zdjęcia z warsztatów o słabej wartości informacyjnej i estetycznej. Czasem lepiej wybrać trzy dobre fotografie z wartościowym opisem, niż umieszczać w publikacji całą galerię bez komentarza;
- mało hipotez – hipoteza to pomysł na szukanie przyczyn zjawisk, koncepcja wyjaśniania zagadnień. Hipotezy są wyrazem naszych dociekań i są interesujące nawet, jeśli pozostaną w raporcie nierozwikłane do końca. Mogą rzucić nowe światło na badany obszar, zaintrygować, odwrócić perspektywę.
- zachowawczość – w pisaniu swoich raportów nie ograniczajcie się do niekontrowersyjnych, ogólnych tez i faktów z danych zastanych, opisujących stan rzeczy, np. 45% młodych ogląda telewizję.
- brak przemyślanej konstrukcji raportu – takie teksty charakteryzują się chaotycznie ułożonymi zdaniami, wymienionymi po kolei informacjami z różnych źródeł, bez porządkującego je pomysłu. Brakuje koncepcji prezentowania danych, np. takiej, że najpierw opiszemy wyzwania, przed którymi stoją młodzi, potem, kto ich w tym wspiera, a kto nie, na końcu raportu opiszemy przykłady mocnych stron młodych – ich kompetencje i sukcesy.

Jak zaradzić głównym problemom?

- Zorganizujcie spotkanie podsumowujące i na gorąco, zaraz po nim, spiszcie relację. Podążanie za dyskusją może po pierwsze wskazać ciekawe wnioski, kontrowersje, różnice zdań – po drugie bardzo może nam ułatwić pracę. W czasie tego spotkania dobrze jest opowiedzieć sobie nawzajem o wnioskach z poszczególnych części badania – nic tak nie układa materiału, jak rozmowa o nim.
- Nie bójcie się pisać językiem potocznym, relacjonującym jak najpełniej Wasze przemyślenia, cytujcie! Starania, żeby pisać „naukowo” spłaszczają raport, pozbawiają blasku i wigoru.
- Skupiajcie się na tym, co Was zaskoczyło w trakcie badania – Nie bądźcie za wszelką cenę „grzeczni”, ale jednocześnie uważajcie, by odważne stwierdzenia popierać danymi, a hipotezy zostawiać w formie otwartej na dyskusję, nie kategorycznej. • Starajcie się dotrzeć do mechanizmów, które stoją za obserwowanymi zjawiskami – pokazujcie owoce Waszych dociekań, nie poprzestawajcie na odtwarzaniu powierzchni obserwowanych zdarzeń.
- Bądźcie zwięzli

Przygotowanie diagnozy

Krok 1.

Podzielcie się na zespoły i zajmijcie się obszarami. Narysujcie mapę. Podzielcie tablicę lub kartkę na obszary. Zastanówcie się, co już wiecie, skąd wiecie i czego jeszcze chcecie się dowiedzieć. Wypiszcie, czy chcecie się zająć.

Lista obszarów, których może dotyczyć diagnoza:

Kontekst lokalny: co nas wyróżnia jako miejscowość? Jakie są nasze zasoby i ograniczenia? Co wyróżnia społeczność, która tutaj mieszka? Jaka jest odległość od miasta/większych miast? Jak wygląda zatrudnienie w Waszej miejscowości? Co jest Waszym unikalnym, lokalnym zasobem?

Grupy zagrożone wykluczeniem w miejscowości: kim są i jak liczne? W jakim wieku i gdzie mieszka wybrana grupa? Czy jest dyskryminowana? W jaki sposób, przez kogo? Jaka jest ich sytuacja rodzinna, materialna, społeczna? Jakie są ich słabe i mocne strony?

Relacje: co łączy, a co dzieli mieszkańców naszej miejscowości? Jak układają się relacje między poszczególnymi grupami? Czy są jakieś wspólne działania, święta, przedsięwzięcia, w których wszyscy biorą udział? Kto jest aktywny i na jakim polu? Jakie są relacje między pokoleniami? Co udaje się robić wspólnie, a co się nie udało? Dlaczego?

Przestrzeń: jakie są miejsca dla grup zagrożonych wykluczeniem? w jakich miejscach można ich spotkać? Gdzie przebywają i w jakim celu? Jaka jest infrastruktura, z której mogą/mogliby korzystać? Co jest barierą w korzystaniu?

Grupy zagrożone wykluczeniem a instytucje: co instytucje mają do zaproponowania grupom, które chcecie badać? Jakie instytucje zajmują się tą grupą? Czy istnieją liderzy grup? W jaki sposób wspierane są inicjatywy dla tych grup?

Zainteresowania i czas wolny: Jakim czasem wolnym dysponują? Z jakich zajęć korzystają? Co lubią i mogą robić? Do czego używają komputera?

Co już wiecie? Sprawdźcie swoją wiedzę (wiecie to z plotek, gazet, własnych obserwacji?) Czego nie wiecie? Zastanówcie się, na czyjej perspektywie Wam zależy?

Mapa społeczności

Spójrzcie na okolicę z perspektywy ludzi, których chcecie badać. Możecie zacząć od obserwacji. Następnie porozmawiać z przedstawicielami instytucji.

Gdzie szukać danych?

Dane urzędowe, dokumenty strategiczne, raporty z realizowanych wcześniej badań, prasa lokalna, strony instytucji w gminie.

Co jest ważne:

- Kto jest autorem?
- Na ile aktualne są dane?
- Które informacje są nam naprawdę potrzebne?

Danych o swoim regionie możecie też poszukać w serwisie www.mojapolis.pl gdzie zgromadzono dane instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, ośrodków badawczych z całej Polski. Znajdziecie tam m. in. wskaźnik jakości życia w różnych regionach z uwzględnieniem problemów społecznych, lokalny wskaźnik rozwoju społecznego, równość szans, warunki życia. Na podstawie serwisu możecie przygotować wstępny, krótki, graficzny raport o grupach zagrożonych wykluczeniem w Waszej gminie.

Przydatne informacje możecie też znaleźć na stronie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej www.mpips.gov.pl

Do jakich źródeł informacji macie dostęp? Jakie znacie lokalne fora, strony, na których możecie przeczytać wypowiedzi grupy, która Was interesuje? Czy macie lokalną prasę? Czy znajdziecie tam informacje o interesującej Was grupie? Jakiego typu są to informacje?

→ Jakie są najważniejsze pytania, na które chcecie znaleźć odpowiedź? Gdzie i od kogo możecie się tego dowiedzieć?

Aktywności i narzędzia

Rozmowa, rozmowa grupowa z elementami warsztatu, ankieta internetowa, obserwacja, spacer a aparatem lub kamerą, pytanie na sznurku.

Czy są jakieś grupy, które z różnych powodów nie uczestniczą w pełni w życiu miejscowości? Z jakiego powodu?

Pomysł na rozmowę

Porozmawiajcie o marzeniach przedstawicieli grupy, którą badacie. Poproście każdą osobę o zapisanie swoich odpowiedzi na post-itach. Post-ity wszystkich badanych przyklejcie potem na tablicy i spróbujcie stworzyć obraz badanej grupy i jej potrzeb, problemów.

Możecie zadać pytania:

- Czy wyobrażacie sobie mieszkanie poza miejscowością? Gdzie byście chcieli mieszkać? W Polsce? Zagranicą? Z jakiego powodu chcielibyście wyjechać? Co wydaje Wam się szczególnie atrakcyjne tam, a co szczególnie uciążliwe tutaj? Jak wyobrażacie sobie dobre życie?

Od kiedy mieszkasz w okolicy? Co w niej lubisz? Jak wyobrażasz sobie siebie w społeczności lokalnej? Co chciałbyś z nią robić? Co robisz? W jakich sytuacjach masz z nią styczność? Z jakimi grupami?

Zbierzcie odpowiedzi i zastanówcie się, jakie potrzeby wyłaniają się z zebranych informacji. Jak możecie pomóc w ich realizacji? Jak mogą pomóc władze, organizacje pozarządowe, szkoła? Jakie działania mogłyby zainspirować społeczność lokalną i badanych do zmiany?

Spacer oczami innych

Zadaniem spacerowiczów jest zbadanie, czy miejsca i przestrzenie dostosowane są do potrzeb poruszających się o kulach, na wózku, z małymi dziećmi, niewidomych, niedosłyszących. Stwórzcie mapę przeszkód. Możecie wykorzystać też zdjęcia.

Wnioskowanie:

- szukanie powiązań i zależności
- porządkowanie wiedzy
- szukanie przyczyn i odpowiedzi „dlaczego?”

Podsumowanie badania:

Co nas zaskoczyło? Na które pytania łatwo nam było znaleźć odpowiedź, na które trudno? Skąd to wynika?

Jakich informacji jeszcze nam brakuje? Skąd możemy je uzyskać? Czy pojawiły się zagadnienia, których początkowo nie braliśmy pod uwagę?

Jakie główne zasoby i potencjały odkryliśmy w badaniu? Jakie bariery i wyzwania stoją przed naszym badanym obszarem? Jakie zmiany są potrzebne?

Lista rekomendacji! Dla konkretnych grup, instytucji, ludzi. Weźcie pod uwagę wyniki badań i zaprojektujcie realistyczne rozwiązanie.

Diagnozę wykorzystajcie przy planowaniu projektu. Przedstawiajcie grupom, które chcecie włączyć w działanie, sponsorom, instytucjom. Zbudujcie koalicję wokół Waszych działań.

Polecamy całą publikację dostępną na:

<http://www.rownacszansę.pl/books/19316> Przepis na diagnozę czyli poznaj młodych i srodowisko lokalne [www.pdf](#)